

ĐẶC ĐIỂM TỘI PHẠM HỌC CỦA TỘI PHẠM CÓ SỬ DỤNG BẠO LỰC Ở NƯỚC TA HIỆN NAY

Nguyễn Ngọc Bình*

Tội phạm là một hiện tượng xã hội tiêu cực. Việc hạn chế, ngăn chặn, đẩy lùi và tiến tới xoá bỏ tội phạm là nhiệm vụ quan trọng của bất kỳ quốc gia nào. Trong những năm gần đây, tội phạm có sử dụng bạo lực ở Việt Nam có xu hướng ngày càng gia tăng, để lại những hậu quả hết sức nghiêm trọng. Hoạt động của tội phạm có sử dụng bạo lực mang tính tổ chức cao trên những địa bàn rộng lớn và sử dụng các công cụ gây án như súng, lựu đạn, chất nổ, dao, lê, gậy... ngày càng phổ biến. Tội phạm hoạt động trắng trợn, liêu lĩnh, xâm hại nghiêm trọng đến tính mạng, sức khoẻ, nhân phẩm và tài sản của nhân dân. Bước vào thời kỳ đẩy mạnh công nghiệp hoá, hiện đại hoá đất nước với chính sách mở cửa của Đảng và Nhà nước, bên cạnh những thành tựu đạt được, mặt tiêu cực của kinh tế thị trường đã làm xuất hiện nhiều loại tội phạm mới, cơ cấu và diễn biến của tình trạng tội phạm có sự thay đổi, trong đó có loại tội phạm sử dụng bạo lực.

Cũng giống như các loại tội phạm khác, tội phạm có sử dụng bạo lực là một hiện tượng xã hội tiêu cực, nguy hiểm, tồn tại khách quan và đặc trưng của loại tội phạm này là chúng được thực hiện bởi các hành vi bạo lực gây ra sự nguy hiểm cao cho xã hội. Nó có nguồn gốc phát sinh từ xã hội, do chính con người trong xã hội thực hiện nhằm xâm hại đến các quyền và lợi ích hợp pháp của người khác. Tội phạm có sử dụng bạo lực có mối quan hệ hữu cơ với các yếu tố xã hội. Quá trình vận động và ảnh hưởng của các tác nhân xã hội có ý nghĩa quan trọng đến việc hình thành và phát triển của hành vi có sử dụng bạo lực. Tình trạng tội phạm có

sử dụng bạo lực không thể tồn tại được ngoài xã hội và vì vậy muốn xoá bỏ hiện tượng này thì việc sử dụng các biện pháp xã hội với các biện pháp khác là điều kiện quan trọng để kiểm soát, hạn chế, đẩy lùi và từng bước loại trừ tội phạm có sử dụng bạo lực ra khỏi đời sống xã hội.

Đặc điểm của tội phạm có sử dụng bạo lực đó là sử dụng sức mạnh thể chất để tấn công vào người bị hại nhằm làm mất khả năng phòng vệ, dè bẹp sự phản kháng để thực hiện mục đích phạm tội. Bạo lực mà bọn tội phạm sử dụng bao gồm: sử dụng sức mạnh thể lực, sử dụng công cụ phạm tội như súng đạn, bọc phá, chất nổ, dao gậy... tác động trực tiếp vào mục tiêu tấn công.

Tội phạm có sử dụng bạo lực là một hiện tượng xã hội mang tính pháp lý- hình sự, là hành vi nguy hiểm cho xã hội. Đó là những hành vi trái với pháp luật hình sự và bị pháp luật hình sự nghiêm cấm bằng việc đe dọa áp dụng chế tài (hình phạt). Do vậy, tội phạm có sử dụng bạo lực phải là những tội phạm được quy định tại các điều luật cụ thể với các dấu hiệu pháp lý đặc trưng. Không thể coi tội phạm có sử dụng bạo lực khi hành vi đó chưa được quy định trong Bộ luật Hình sự hoặc Bộ luật Hình sự không coi là tội phạm.

Từ những phân tích trên đây, có thể đưa ra khái niệm về tội phạm có sử dụng bạo lực như sau: tội phạm có sử dụng bạo lực là một nhóm tội phạm được quy định trong Bộ luật hình sự mà quá trình thực hiện hành vi phạm tội, người phạm tội đã sử dụng sức mạnh thể chất tác động trực tiếp hoặc gián tiếp một cách trái pháp luật lên đối tượng tấn công từ đó gây thiệt hại về tính mạng, sức khoẻ, danh dự, nhân phẩm, tinh thần và tài sản của người bị hại.

* VKSND Tỉnh Vĩnh phúc

Việc làm rõ khái niệm về tội phạm có sử dụng bạo lực là cơ sở để giúp chúng ta nhận thức đúng về loại tội phạm này, từ đó đi sâu phân tích lý luận, thực tiễn diễn biến của loại tội phạm này, các khía cạnh pháp lý hình sự, nguyên nhân, điều kiện và các giải pháp hữu hiệu trong công tác đấu tranh phòng, chống tội phạm có sử dụng bạo lực.

Cuộc đấu tranh phòng, chống tội phạm nhằm giữ vững an ninh chính trị và trật tự an toàn xã hội phải được tiến hành cùng một lúc trên hai phương diện: phòng ngừa không để xảy ra tội phạm và điều tra, xử lý các vụ tội phạm đã xảy ra. Đây là hai nhiệm vụ cơ bản của cuộc đấu tranh phòng, chống tội phạm hiện nay. Hai nhiệm vụ có quan hệ hữu cơ với nhau, tác động hỗ trợ cho nhau, trong đó phòng ngừa tội phạm được xem là nhiệm vụ chính của cuộc đấu tranh. Để làm tốt công tác này thì việc nghiên cứu, xây dựng các phương pháp, biện pháp khoa học và phù hợp với diễn biến tình hình tội phạm có ý nghĩa hết sức to lớn, trong đó việc nghiên cứu, phân tích, đánh giá đặc điểm của tội phạm để từ đó tìm ra thực trạng, động thái, cơ cấu, tính chất của tình hình tội phạm, nguyên nhân và điều kiện của tình hình tội phạm, nhân thân của người phạm tội sẽ giúp cho công tác nghiên cứu lý luận và thiết lập biện pháp đấu tranh phòng, chống tội phạm có hiệu quả.

Đặc điểm của tội phạm có sử dụng bạo lực là tập hợp những thông tin phản ánh tính đặc thù của tội phạm có sử dụng bạo lực bao gồm đặc điểm về thực trạng, động thái, cơ cấu, tính chất của tình hình tội phạm có sử dụng bạo lực, nguyên nhân - điều kiện của tình hình tội phạm có sử dụng bạo lực, nhân thân của người phạm tội, từ đó làm cơ sở để xây dựng các phương pháp đấu tranh phòng, chống tội phạm có sử dụng bạo lực có hiệu quả. Dưới góc độ tội phạm học, người ta có thể chia đặc điểm của tội phạm có sử dụng bạo lực làm hai nhóm: nhóm các đặc điểm xã hội của tội phạm có sử dụng bạo lực và nhóm các đặc điểm về nhân thân của tội

phạm có sử dụng bạo lực.

a. Nhóm các đặc điểm xã hội của tội phạm có sử dụng bạo lực:

- *Đặc điểm về địa lý*, dân cư của tội phạm có sử dụng bạo lực là đặc điểm phản ánh ảnh hưởng khác nhau của các vùng địa lý, dân cư đối với loại tội phạm này. Qua công tác đấu tranh phòng, chống loại tội phạm có sử dụng bạo lực hiện nay, khu vực địa lý như đồng bằng, trung du, miền núi, nông thôn, thành thị, các khu vực nông nghiệp và khu công nghiệp... có ảnh hưởng khác nhau đối với tội phạm có sử dụng bạo lực. Với sự mở rộng và phát triển đô thị hoá đã làm gia tăng tội phạm có sử dụng bạo lực trong khi ở các vùng miền núi hệ số tội phạm có sử dụng bạo lực thấp hơn so với đô thị, thị xã, thị trấn...

- *Đặc điểm về các ảnh hưởng của các yếu tố chính trị, kinh tế, xã hội đối với tội phạm có sử dụng bạo lực* là những yếu tố có tác động và chi phối các hành vi bạo lực, đặc biệt là các tội phạm vụ lợi với mục đích chiếm đoạt. Sự thay đổi về kinh tế, chính trị, xã hội có những ảnh hưởng nhất định đến sự tồn tại và phát triển của các hành vi bạo lực như tăng trưởng kinh tế, suy thoái, khủng hoảng chính trị, sự phân hoá giàu nghèo... Nó gắn liền với phạm trù nguyên nhân, điều kiện, động cơ, mục đích của tội phạm có sử dụng bạo lực.

- *Đặc điểm về đạo đức - tâm lý của nhân thân người phạm tội*: nghiên cứu đặc điểm đạo đức - tâm lý giúp ta hiểu được bản chất bên trong của người phạm tội. Đây là những quan điểm, quan niệm của người phạm tội về thế giới quan, định kiến, kỳ vọng cuộc sống, định hướng giá trị xã hội, đó chính là những đặc điểm nhân cách của người phạm tội được chia làm hai nhóm:

+ Thái độ đối với các giá trị xã hội và đạo đức đối với cuộc sống như: Trách nhiệm với xã hội, với lao động, với con người, với tài sản của người khác, với gia đình, với bạn bè. Chính trong những thái độ này cá nhân

sẽ thể hiện tính tích cực hoặc tiêu cực trong nhân cách;

+ Nhu cầu ham muốn và cách thức thoả mãn nhu cầu và ham muốn đó của cá nhân. Đó là những nhu cầu, ham muốn về vật chất, tình cảm, tinh thần nhưng điều quan trọng hơn là những nhu cầu, ham muốn đó có phù hợp không và cách thức mà cá nhân lựa chọn để thoả mãn nhu cầu và ham muốn đó có hợp pháp, hợp với đạo đức hay là bất hợp pháp, mất đạo đức.

Những đặc điểm về tâm lý cũng có ảnh hưởng đến việc hình thành nhân cách như trí tuệ, khí chất ý chí:

+ Đặc điểm về trí tuệ gồm: Mức độ phát triển trí tuệ, khối lượng kiến thức, kinh nghiệm sống, tính đa dạng và nội dung của sở thích;

+ Đặc điểm về ý chí gồm: Khả năng điều chỉnh hành động một cách có ý thức, khả năng đề ra và thực hiện các quyết định, khả năng kiên trì để đạt được mục đích đề ra...

- **Đặc điểm về hoàn cảnh gia đình của tội phạm có sử dụng bạo lực:** gia đình là tế bào của xã hội do đó gia đình và sự thay đổi của nó có tác động lên sự hình thành nhân cách của con người và ảnh hưởng đến khuynh hướng và sự kiên định của việc thực hiện tội phạm. Kết quả của việc nghiên cứu cho thấy: Có 42% những người phạm tội có gia đình vợ con, 53,8% những người phạm tội chưa có vợ con hoặc đã ly dị, đang sống lang thang hoặc có tính chất đơn độc. Nhìn chung gia đình có tác dụng tích cực đến việc hình thành phong cách xử sự và thực hiện chức năng giám sát đối với các hành vi của những người trong gia đình. Qua khảo sát thấy những người phạm tội sử dụng bạo lực thường xuất phát từ những gia đình có kinh tế khó khăn, các gia đình có cơ cấu không hoàn thiện hoặc sống không hoà thuận hoặc các thành viên đó sống không có trách nhiệm với gia đình, thậm trí có quan điểm, quan niệm ứng xử trái đạo đức, trái pháp luật và lối sống của xã hội ta chiếm phần lớn

trong tổng số các tội phạm có sử dụng bạo lực (67,3%). Bên cạnh đó phải kể đến điều kiện vật chất, cơ cấu của gia đình và phương pháp giáo dục... Những vấn đề trên sẽ tạo điều kiện thuận lợi cho việc hình thành nhân cách hay làm biến dạng nhân cách của các thành viên trong gia đình nói chung và nhất là những người có hành vi bạo lực nói riêng.

- **Đặc điểm về truyền thống văn hoá, phong tục tập quán dân tộc, tôn giáo của tội phạm có sử dụng bạo lực:** Việt Nam là một trong các nước phương đông có truyền thống dân tộc sâu sắc, con người Việt Nam trải qua hàng ngàn năm dựng nước và giữ nước, không phân biệt dân tộc, đảng phái bằng lao động bên bỉ sáng tạo và ý chí kiên cường bất khuất đã hun đúc nên truyền thống văn hóa Việt Nam. Với những truyền thống tốt đẹp đó cùng với tình thương yêu đùm bọc lẫn nhau giữa các cộng đồng người Việt Nam đã góp phần làm cho mức độ gia tăng của tội phạm có sử dụng bạo lực được kiềm chế mặc dù có nhiều yếu tố khác tác động mạnh mẽ, kích thích tội phạm có sử dụng bạo lực.

Qua khảo sát cho thấy nhìn chung các dân tộc càng đông người thì hệ số nhiễm tội càng lớn, các dân tộc càng ít người thì hệ số nhiễm tội càng giảm. Do đó, việc phòng chống tội phạm có sử dụng bạo lực phải được tính toán cho phù hợp với từng địa bàn, từng địa phương và từng vùng dân tộc khác nhau.

Vấn đề tôn giáo cũng là một vấn đề cần được xem xét trong các hành vi bạo lực. Trước đây những người theo các tôn giáo có mức độ phạm tội thấp, nhưng những năm gần đây có khuynh hướng gia tăng chủ yếu theo các tôn giáo: Thiên chúa, Phật giáo, Cao đài...

Việc nghiên cứu các đặc điểm xã hội của tội phạm có sử dụng bạo lực có ý nghĩa quan trọng trong việc ngăn chặn, hạn chế và từng bước thủ tiêu các nguyên nhân và điều kiện làm phát sinh, phát triển tội phạm có sử dụng bạo lực hiện nay.

b. Nhóm đặc điểm nhân thân của tội phạm có sử dụng bạo lực:

Tội phạm là hiện tượng xã hội do chính các thành viên tiêu cực trong xã hội gây ra. Sẽ không có tội phạm khi không có con người phạm tội, vì vậy việc nghiên cứu cá nhân người phạm tội có ý nghĩa quan trọng trong công tác đấu tranh phòng, chống tội phạm có sử dụng bạo lực hiện nay. Nhân thân người phạm tội là tổng hợp những dấu hiệu, những đặc tính chứa đựng các thông tin thể hiện bản chất xã hội của con người mà trong những điều kiện, hoàn cảnh nhất định và dưới tác động của chính những điều kiện, hoàn cảnh đó động cơ phạm tội nảy sinh.

- **Đặc điểm và độ tuổi:** Qua khảo sát, nghiên cứu và phân tích nhân thân người phạm tội có sử dụng bạo lực ở Trại tạm giam Công an tỉnh Vĩnh Phúc từ năm 1997 đến nay, cho thấy: trong tổng số 4.567 bị can bị tạm giam có đến 1050 bị can phạm tội có sử dụng bạo lực, trong đó:

- Độ tuổi dưới 18 tuổi: chiếm 22%;
- Độ tuổi > 18 tuổi ÷ 45 tuổi: chiếm 60%;
- Độ tuổi > 45 tuổi: chiếm 18%.

Như vậy lứa tuổi từ 18 tuổi ÷ 45 tuổi chiếm tỷ lệ cao nhất trong số người phạm tội có sử dụng bạo lực nói trên, có 98% là nam giới, nữ giới chiếm 2%.

Đa số các đối tượng phạm tội có sử dụng bạo lực trình độ văn hoá thấp, không biết đọc, biết viết chiếm 3,2%, có trình độ văn hoá từ lớp 1 đến lớp 9 chiếm 58%, có trình độ văn hoá từ lớp 10 đến lớp 12 chiếm 36,4%, có trình độ trung cấp, đại học chiếm 2,4%.

- **Đặc điểm về điều kiện hoàn cảnh sống của những người phạm tội có sử dụng bạo lực:** theo thống kê của Trại tạm giam Công an tỉnh Vĩnh Phúc thì từ năm 1997 đến nay số người phạm tội có sử dụng bạo lực chủ yếu là người làm ruộng chiếm 62%, không nghề nghiệp chiếm 29%; công nhân chiếm 1,4%; học sinh, sinh viên chiếm 4,2%;

cán bộ chiếm 0,7%.

Như vậy số người phạm tội có sử dụng bạo lực làm ruộng chiếm tỷ lệ áp đảo, tỉ theo là số người không nghề nghiệp. người phạm tội có sử dụng bạo lực là cán bộ công chức chiếm tỷ lệ ít nhất.

Đặc điểm về điều kiện, hoàn cảnh sống là yếu tố tác động mạnh đến quá trình hình thành nhân cách của người phạm tội có sử dụng bạo lực, nhất là ở nước ta hiện nay nền kinh tế thị trường đang phát triển, có tác động trực tiếp đến tình trạng thiếu việc làm, sự phân hoá giàu nghèo và các mặt tiêu cực trong xã hội. Từ đó dẫn đến sự hình thành các hành vi bạo lực đối với người khác, thậm chí ngay cả đối với người thân ruột thịt trong gia đình. Hiện tượng này thể hiện sự suy thoái đạo đức, nhân cách và những chuẩn mực, giá trị xã hội trong một bộ phận nhân dân.

- **Đặc điểm về địa vị xã hội và nghề nghiệp:** đây là những đặc điểm quan trọng của nhân thân người phạm tội. Địa vị xã hội và nghề nghiệp ổn định tạo môi trường thuận lợi cho sự phát triển nhân cách của con người đồng thời đảm bảo cuộc sống bình thường và tạo điều kiện giải quyết các mâu thuẫn kinh tế phát sinh. Qua khảo sát về địa vị xã hội và nghề nghiệp của các đối tượng phạm tội có sử dụng bạo lực ở nước ta thì hầu hết đối tượng có địa vị xã hội thấp hoặc không có nghề nghiệp.

Những chỉ số trên cho thấy, để khắc phục, hạn chế tiến tới loại bỏ các tội phạm có sử dụng bạo lực, vấn đề giải quyết việc làm, mở rộng và nâng cao chất lượng công tác giáo dục đào tạo, tăng cường công tác tuyên truyền giáo dục pháp luật trong các tầng lớp nhân dân, trong các khu dân cư là một trong những biện pháp có ý nghĩa quan trọng và cấp bách hiện nay.

- **Đặc điểm về động cơ, mục đích phạm tội:** động cơ, mục đích thể hiện trạng thái tâm lý của chủ thể đối với hành vi của mình và hậu quả do hành vi đó gây ra, trong tội

phạm học, động cơ phạm tội được hiểu là động lực bên trong thúc đẩy người phạm tội thực hiện tội phạm; mục đích của tội phạm là mục tiêu kẻ phạm tội đặt ra và mong muốn đạt được thông qua hành vi phạm tội của mình. Căn cứ vào tính chất của tội phạm có sử dụng bạo lực, động cơ và mục đích phạm tội có thể phân chia thành ba loại sau:

+ Động cơ kinh tế nhằm đáp ứng những nhu cầu vật chất của kẻ phạm tội. Theo số liệu thống kê ở Vĩnh Phúc số vụ có sử dụng bạo lực vì động cơ kinh tế, mục đích kinh tế chiếm tỷ lệ 22,3% tổng số các vụ có sử dụng bạo lực;

+ Động cơ do mâu thuẫn thù tức mà xâm hại đến tính mạng, sức khoẻ của người khác chiếm tỷ lệ cao nhất 66,5%. Trong đó quan hệ họ hàng chiếm 18%, phạm tội có tính chất côn đồ, vì động cơ đê hèn chiếm 30% mà chủ yếu trong trường hợp này đối tượng là số thanh thiếu niên thiếu chín chắn, nông nổi và hung hãn, phạm tội vì lý do hết sức đơn giản hoặc mâu thuẫn nhỏ nhặt...;

+ Động cơ để thoả mãn nhu cầu tinh thần của người phạm tội mà xâm hại đến nhân phẩm, danh dự của người khác chiếm tỷ lệ 5,7%, đáng lưu ý ở Vĩnh Phúc là tình trạng vị thành niên phạm tội hiếp dâm trẻ em đang có xu hướng gia tăng.

- **Đặc điểm về công cụ, phương tiện, phương pháp, thủ đoạn của tội phạm có sử dụng bạo lực** thể hiện tính chất, mức độ nguy hiểm của hành vi phạm tội. Qua khảo sát các vụ phạm tội có sử dụng bạo lực ở Vĩnh Phúc cho thấy: đối tượng sử dụng công cụ, phương tiện trong khi phạm tội chiếm tỷ lệ cao trên 80% và có xu hướng gia tăng. Trong đó hầu hết là sử dụng “Vũ khí lạnh” như dao, kiếm, búa, gậy hoặc những vật có sẵn trong tự nhiên như: đá, gạch, đoạn tre... Đây là những công cụ, phương tiện nguy hiểm được coi là tình tiết định khung khoản 2 của tội cướp tài sản, cưỡng đoạt tài sản, có ý gây thương tích có hình phạt nghiêm khắc.

Việc sử dụng “Vũ khí nóng” trong các vụ sử dụng bạo lực ở Vĩnh Phúc có xu hướng giảm dần, nguyên nhân là do các cơ quan quản lý nhà nước, quản lý vũ khí vật liệu nổ ngày càng chặt chẽ hơn, việc phát động quần chúng nhân dân giao nộp vũ khí, vật liệu nổ có hiệu quả. Do vậy, đã hạn chế việc vũ khí, vật liệu nổ trôi nổi ở ngoài xã hội.

- **Tiền án, tiền sự của người phạm tội:** trong số 2.597 đối tượng phạm tội có sử dụng bạo lực ở Vĩnh Phúc, số có tiền án tiền sự chiếm 5,2% thể hiện ý thức coi thường, bất chấp pháp luật, tư tưởng lười lao động, thích hưởng thụ...Tuy nhiên vấn đề chất lượng giáo dục, cải tạo phạm nhân trong các trại cải tạo còn chưa cao. Vấn đề quản lý giáo dục, cải tạo người có tiền án tiền sự của các cấp chính quyền đoàn thể ở nước ta còn nhiều hạn chế. Việc giải quyết công ăn việc làm tạo điều kiện cho họ trở về với cộng đồng chưa được quan tâm đúng mức, người phạm tội bị coi thường, miệt thị, không có thu nhập, tâm lý dao động dẫn đến tiếp tục đi vào con đường phạm tội.

Việc tìm hiểu làm rõ những đặc điểm về nhân thân người phạm tội như đặc điểm về đạo đức - tâm lý, đặc điểm về công cụ, phương tiện, phương pháp, thủ đoạn, thời gian, địa điểm của tội phạm có sử dụng bạo lực, tiền án, tiền sự của người phạm tội... cũng có ý nghĩa quan trọng trong việc nhận biết, đánh giá người phạm tội trong những điều kiện hoàn cảnh cụ thể. Từ việc nhận biết các đặc điểm này để có các giải pháp phòng, chống tội phạm có hiệu quả, phù hợp với diễn biến tội phạm có sử dụng bạo lực ở nước ta hiện nay.

Trên đây là những nội dung cơ bản về đặc điểm của các tội phạm có sử dụng bạo lực. Chúng có mối quan hệ hữu cơ với nhau và có ý nghĩa quan trọng trong toàn bộ quá trình tổ chức đấu tranh phòng, chống tội phạm có sử dụng bạo lực hiện nay.